

ARTICOLE

RECOMANDĂRILE BIROULUI ONU PENTRU CONTROLUL DROGURILOR ȘI PREVENIREA CRIMINALITĂȚII (UNODC) PRIVIND MĂSURILE PRIVATIVE DE LIBERTATE ȘI RISCUL LA RECIDIVĂ

DOI:	10.24193/SUBBjur.69(2024).2.4
Data publicării online:	31.12.2024

Gabriela-Ligia GROZA*

Rezumat: Încă din anul 2007, Biroul ONU pentru Controlul Drogurilor și Prevenirea Criminalității face recomandări pentru evitarea măsurilor și a pedepselor privative de libertate. Un grup interguvernamental de experți au elaborat, începând cu anul 2023, documentul E/CN.15/2023/13 care prezintă strategiile statelor membre în combaterea recidivei penale. Unul dintre principiile de bază este evitarea arestării și a detenției. Experții opinează că timpul petrecut într-o unitate de detenție poate spori riscul infracțional și nu potențează reintegrarea. Aceste concluzii sunt contra-intuitive și ne așteptăm să nu fie primite cu ușurință de opinia publică care se simte mai în siguranță atunci când infractorii sunt izolați.

* Dr. Gabriela-Ligia GROZA cadru didactic asociat, Facultatea de Drept, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, psiholog expert judiciar, avocat, Baroul Cluj, e-amil: gabriela.groza@law.ubbcluj.ro, <https://orcid.org/0000-0002-2549-6917>.

Cuvinte cheie: Organizației Națiunilor Unite, ONU, UNODC, recidivism, măsuri privative de libertate.

UN OFFICE ON DRUGS AND CRIME (UNODC)
RECOMMENDATIONS REGARDING CUSTODIAL
MEASURES AND THE RISK OF RECIDIVISM

Abstract: Since 2007, the United Nations Office on Drugs and Crime has been making recommendations to avoid punitive measures and custodial sentences. Starting in 2023, an intergovernmental group of experts developed the document E/CN.15/2023/13 which presents outlines the strategies of member states for combating criminal recidivism. One of the key principles is to avoid arrest and detention. Experts argue that time spent in a detention facility can increase criminal risk and does not aid reintegration. These conclusions may seem counter intuitive and we expect they will not be readily received by the public who feel safer when criminals are isolated.

Keywords: United Nations, UN, UNODC, recidivism, custodial measures

Cuprins

Cuprins.....	86
Introducere	87
I. Recomandările UNODC privind măsurile neprivative de libertate în contextul combaterii recidivei	91
A. Precizările specialiștilor sunt următoarele:.....	92
B. Regulile minime standard privind măsurile neprivative de libertate (45/110 Regulile Tokyo)	94
Concluzii	95
Bibliografie.....	96

Introducere

Recidiva penală este un comportament social de risc ce preocupă fiecare stat, prin strategii naționale de combatere a infracționalității și prin politici penale diverse. Potrivit art. 41 din Codul penal, „există recidivă când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare la pedeapsa închisorii mai mare de un an sau a detențiunii pe viață și până la reabilitare sau împlinirea termenului de reabilitare, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune cu intenție sau cu intenție depășită, pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de un an sau mai mare” sau pedeapsa detențiunii pe viață¹. Combaterea recidivei nu se poate realiza doar prin politici penale privind pedepsele, comportamentul infracțional fiind complex și depinzând de mult mai mulți factori decât pedepsele stabilite de legiuitori.

În domeniul cercetărilor criminologice asupra recidivei penale, rezultatele au fost multă vreme ambivalente și neclare. Mulți cercetători au explorat relația dintre timpul petrecut în închisoare și recidivă. Există studii care au arătat că pedeapsa cu închisoarea reduce riscul de recidivă, efecte care totuși se reduc pe măsură ce pedeapsa este mai lungă² și altele care au arătat

¹ Art. 41 Cod Penal - Recidiva

(1) Există recidivă când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare la pedeapsa închisorii mai mare de un an și până la reabilitare sau împlinirea termenului de reabilitare, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune cu intenție sau cu intenție depășită, pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de un an sau mai mare. (2) Există recidivă și în cazul în care una dintre pedepsele prevăzute în alin. (1) este detențiunea pe viață. (3) Pentru stabilirea stării de recidivă se ține seama și de hotărârea de condamnare pronunțată în străinătate, pentru o faptă prevăzută și de legea penală română, dacă hotărârea de condamnare a fost recunoscută potrivit legii”.

² A. COOK, S.H. HAYNES, *Imprisonment pains, reentry strains, and perceived likelihood of reoffending*, *Criminal Justice Studies*, Nr. 34(1), 2021, p.16-32.

că pedeapsa cu închisoarea fie nu are efect asupra recidivei, fie crește riscul de recidivă^{3,4}. O meta-analiză recentă⁵ a concluzionat că efectul încarcerării nu este unul de diminuare a riscului de recidivă. Cercetătorii care au realizat meta-analiza au arătat că începând cu anii 1970, în Statele Unite s-a început un experiment de „închisoare în masă”. Susținătorii acestei politici penale de „încarcerare în masă” considerau că pedepsele aspre, cum ar fi închisoarea, reduc criminalitatea prin descurajarea deținuților de la recidivă. Scepticii au susținut că închisoarea poate avea un efect criminogen. Scepticii aveau dreptate. Evaluările narative și meta-analizele anterioare au concluzionat că efectul general al închisorii este nul. Pe baza meta-analizei actuale⁶, mult mai amplă, vizând 116 studii, s-a constatat că sancțiunile privative de libertate nu au niciun efect asupra recidivei sau o măresc ușor în comparație cu efectele sancțiunilor neprivative de libertate, cum ar fi probațiunea. Această constatare este robustă, indiferent de variațiile de rigoare metodologică, tipurile de sancțiuni examinate și caracteristicile sociodemografice ale eșantioanelor. Meta-analizele au o valoare științifică mare, având în vedere că înglobează în analiza datelor foarte multe studii de cercetare care au analizat aceleași variabile. Astfel, în lucrarea citată mai sus, toate cele 116 studii de cercetare asupra relației dintre închisoare și recidivă, studii realizate de autori independenți au fost analizate prin metode statistice avansate. Toate evaluările sofisticate ale meta-analizei au ajuns în mod independent la aceeași concluzie:

³W. D. BALES, A.R. PIQUERO, *Assessing the impact of imprisonment on recidivism*, Journal of Experimental Criminology, Nr. 8, 2012, p. 71-101.

⁴ F. T. CULLEN, C. L. JONSON C. L., D.S. NAGIN, *Prisons Do Not Reduce Recidivism The High Cost of Ignoring Science*, The Prison Journal, Nr. 91(3_suppl), 2011, p. 48S-65S.

⁵ D.M. PETRICH, T.C. PRATT, C.L. JONSON, F.T. CULLEN, *Custodial sanctions and reoffending: A meta-analytic review*, Crime and justice, Nr. 50(1), 2021, p.353-424.

⁶ D.M. PETRICH, T.C. PRATT, C.L. JONSON, F.T. CULLEN, op. cit. , 2021, p.353-424.

privarea de libertate are un efect nul asupra recidivei în comparație cu sancțiunile neprivative de libertate. Încarcerarea nu poate fi justificată pe motiv că oferă siguranță publică prin scăderea recidivei. Autorii meta-analizei conchid că este puțin probabil ca pedeapsa cu închisoarea să reducă recidiva, cu excepția cazului în care unitățile de detenție devin „instituții care schimbă oamenii”, prin programele de reabilitare *bazate pe dovezi*. Concluziile studiilor de cercetare privind arestarea preventivă constată și ele un efect dăunător al arestării asupra recidivei după eliberare⁷.

În același sens, un document recent al Consiliului Europei subliniază necesitatea accelerării cercetării în domeniul intervențiilor pentru reducerea recidivei, în scopul conceperii de programe *bazate pe dovezi (evidence-based)*⁸. În același direcție sunt și recomandările Biroului Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate (UNODC).⁹ - formulate de grupul deschis interguvernamental de experți în vederea elaborării unor strategii-model de reducere a recidivei convocat prin rezoluția 77/232 intitulată „*Reducerea recidivei prin reabilitare și reintegrare*” a Adunării Generale a ONU.

⁷ C.E. LOEFFLER, D.S. NAGIN, D.S., *The impact of incarceration on recidivism*, Annual review of criminology, Nr. 5(1), 2022, p.133-152.

⁸ Charlie BROOKER, Jorge MONTEIRO, *Prisons and probation: a Council of Europe White Paper regarding persons with mental health disorders*, Council for Penological Cooperation, Council of Europe, 2022, p. 19.

⁹ ONU, CES, COMMISSION ON CRIME PREVENTION AND CRIMINAL JUSTICE, *Open-ended intergovernmental expert group meeting on model strategies on reducing reoffending, Working paper by the Secretariat*, E/CN.15/2023/13, online: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V23/016/06/PDF/V2301606.pdf>.

Mai multe demersuri ale UNODC¹⁰ au dus spre convocarea unui grup interguvernamental de experți, care să contribuie la împărtășirea bunelor practici și la agrearea unor modele de strategice, care să fundamenteze eforturile statelor membre în elaborarea politicilor naționale de prevenire a criminalității/recidivei.

Cu ocazia celei de-a 31-a sesiuni a CCPCJ (Rețeaua Programului ONU de prevenire a criminalității și justiție penală) din mai 2022, a fost adoptată rezoluția „*Reducerea recidivei prin reabilitare și reintegrare*”¹¹, care încuraja Statele Membre să împărtășească cu UNODC, prin contribuții scrise, informații cu privire la practicile promițătoare pentru o posibilă includere în proiectele de strategii-model de reducere a recidivei, pentru a fi examinate de către un grup de experți inter-guvernamentali. Ulterior, Secretariatul UNODC a elaborat un document de lucru, care include atât observațiile formulate de către experții reuniți în luna aprilie 2022, cât și mențiuni din contribuțiile scrise, transmise de statele membre, acesta constituind suportul discuțiilor pentru întâlnirea grupului interguvernamental de experți, ce a avut loc în perioada 4-6 septembrie 2023.

¹⁰ Organizației Națiunilor Unite - Biroul Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate (UNODC) a făcut demersuri prin Documentul de lucru E/CN.15/2023/13, care vizează elaborarea unor strategii-model pentru reducerea recidivei. Acest proiect a început ca urmare a adoptării, la data de 16 decembrie 2021, a Rezoluției 76/182 a Adunării Generale ONU, prin care se reafirma angajamentul exprimat în Declarația de la Kyoto (Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development).

¹¹ E/CN.15/2022/L.4/Rev.1 intitulată „*Reducerea recidivei prin reabilitare și reintegrare*”

II. Recomandările UNODC privind măsurile neprivative de libertate în contextul combaterii recidivei

Recomandările UNODC privind găsirea unor alternative pentru privarea de libertate sunt încă din anul 2007¹², când s-a concluzionat că:

„Privarea de libertate încalcă în mod inevitabil cel puțin unele drepturi ale omului și este foarte scumpă. Adevărul este că marea parte dintre obiectivele sale pot fi realizate cu mai multă eficiență, cu alte mijloace. Alternativele la privarea de libertate încalcă în mai mică măsură drepturile omului și sunt mai ieftine. Evaluate pe baza standardelor drepturilor omului și a cheltuielilor implicate, argumentele împotriva detențiunii sunt foarte puternice. (t.n.)”

În noul document, din 2023¹³, toate recomandările agreate sunt în direcția evitării privării de libertate și identificării altor alternative (chiar și pentru recidiviști). Al doilea dintre cele șase principii adoptate este evitarea privării de libertate.

¹² UNODC, *Handbook of basic principles and promising practices on alternatives to imprisonment, criminal justice handbook series*, pub.nr. E.07.XI.2, Austria, 2007, p. 80
online: [https://icclr.org/wp-content/uploads/2019/05/Handbook of Basic Principles and Promising Practices on Alternatives to Imprisonment.pdf](https://icclr.org/wp-content/uploads/2019/05/Handbook_of_Basic_Principles_and_Promising_Practices_on_Alternatives_to_Imprisonment.pdf).

¹³ UNDOC, *Open-ended intergovernmental expert group meeting on model strategies on reducing reoffending*. [Working paper by the Secretaria], E/CN.15/2023/13, online: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/v23/016/06/pdf/v2301606.pdf>.

Principiu de bază II

„Detenția¹⁴ ar trebui evitată în situațiile în care nu este strict necesară, deoarece poate agrava condițiile care au contribuit la comportamentul penal al unei persoane și poate înrăutăți dificultăți preexistente la nivelul integrării sociale a infractorilor.(t.n.)”

II.A.Precizările experților desemnați de statele membre ONU

În tot procesul decizional din domeniul justiției penale ar trebui să se dea prioritate celor mai puțin restrictive măsuri adecvate, detenția urmând să fie folosită ca măsură de ultimă instanță. Trebuie să se obțină un echilibru între drepturile infractorilor, drepturile victimelor și protejarea societății, în timp ce se asigură că răspunsul este proporțional cu gravitatea, natura și circumstanțele infracțiunii.¹⁵ Riscurile de recidivă ar putea crește mai degrabă decât să fie reduse, date fiind condițiile de detenție, precum mediul restrictiv și traumatizant, separarea de familie și comunitate, pierderea șanselor la educație și la remunerare și a contactului apropiat cu persoane, respectiv rețelele infracționale din mediul de detenție.

Utilizarea eficientă a alternativelor la detenție, atunci când situațiile permit acest lucru, este benefică pentru reducerea recidivei, inclusiv datorită faptului că permite atât suspectilor, cât și infractorilor să-și mențină relațiile și legăturile cu comunitățile lor. Intervențiile de reabilitare și de reintegrare socială se pot realiza mai eficient în sânul comunității decât în închisoare, în

¹⁴ În înțelesul acestui document, „detenția” („*imprisonment*”) se referă atât la arestare provizorie (preventivă) cât și la pedeapsa cu închisoarea.

¹⁵ ONU, *United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (The Tokyo Rules): resolution / adopted by the General Assembly, A/RES/45/110, online: <https://digitallibrary.un.org/record/105347?v=pdf>, [pe viitor Regulile de la Tokyo], regula 1.4.*

timp ce infractorii continuă să fie trași la răspundere pentru faptele lor;¹⁶ prin urmare, statele ar trebui să asigure disponibilitatea unor alternative eficiente neprivative de libertate în toate etapele procesului de justiție penală.

Proiect de strategie model nr. 3

„Statele ar trebui să dezvolte și să dea prioritate aplicării unor alternative la detenția provizorie în modul de abordare a infracțiunilor și a recidivei și ar trebui să ofere asistență persoanelor eliberate din acest tip de arest.(t.n.)”

Aplicarea detenției provizorii, mai ales pentru perioade îndelungate, ar putea genera sau potența riscul de săvârșire de infracțiuni sau de recidivă; la ea ar trebui să se apeleze ca *ultima ratio* în procedurile penale.¹⁷ Deciziile de a ține în detenție provizorie suspectii ar trebui să fie limitate strict la situații în care se consideră necesară combaterea riscului ca infractorii să se sustragă, să comită alte infracțiuni sau să submineze cursul procesului de justiție.¹⁸

Există o nevoie de elaborare și promovare a unor alternative variate la detenția provizorie, precum impunerea unor obligații, garanții, ordine de supraveghere în cazul eliberării pe cauțiune și monitorizare. Cu toate acestea, se impune ca garanțiile financiare să fie folosite cu prudență, având în vedere că ar putea contribui, de fapt, la creșterea probabilității de săvârșire de infracțiuni sau de recidivă sau ar putea crea dificultăți suplimentare pentru persoanele marginalizate. Se impun eforturi de conștientizare în rândul

¹⁶ UNODC, *The Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*, Viena, 2018, online: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/18-02303_ebook.pdf.

¹⁷ Regulile de la Tokyo, regula 6.1.

¹⁸ UNDOC, DIRK VAN ZYL SMIT, *Incorporating the Nelson Mandela Rules into National Prison Legislation: A Model Prison Act and Related Commentary*, Viena, 2022, online: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/21-08355_Incorporating_the_Nelson_Mandela_Rules_into_National_Prison_Legislation.pdf.

decidenților cu privire la astfel de alternative și la efectele adverse ale arestării preventive. În plus, atât actorii guvernamentali, cât și cei neguvernamentali ar trebui să ia în calcul furnizarea de asistență necesară persoanelor aflate în așteptarea judecății. Cei care sunt eliberați ar trebui să beneficieze de asistență în procesul de reintegrare, mai ales dacă au fost în detenție provizorie perioade îndelungate.

II.B. Regulile minime standard privind măsurile neprivative de libertate (45/110 Regulile Tokyo)

Redăm mai jos și un extras din Regulile Tokyo ale Națiunilor Unite, care sunt formulate în urma mai multor considerente, printre care:

„Conștientizarea faptului că restrângerea libertății este justificabilă doar din punctul de vedere al siguranței publice, prevenirii criminalității, justiției pedepsei și descurajării și că scopul ultim al sistemului de justiție penală este reintegrarea infractorului în societate.”

6.Regulile privind evitarea arestării preventive sunt următoarele:

6.1. Arestarea preventivă va fi utilizată ca mijloc de ultimă instanță în procesul penal, respectând investigarea infracțiunii presupuse și asigurând protejarea societății și a victimei.

6.2. Alternativele arestării preventive vor fi utilizate în cadrul unei etape cât mai incipiente. Arestarea preventivă nu va dura mai mult decât este necesar pentru atingerea obiectivelor enunțate la regula 6.1 și va fi administrată în mod uman și respectând demnitatea inerentă a drepturilor omului.

6.3. Infractorul are dreptul de a face apel la o autoritate judiciară sau o altă autoritate independentă competentă în cazurile în care se aplică arestarea preventivă. (t.n.)”

Concluzii

Pentru aplicarea unor astfel de politici penale (evitarea arestării/detenției), comunitatea trebuie să fie pregătită la nivel social și să fie informată corect. Doar înțelegând mecanismele care stau în spatele comportamentului infracțional și doar cunoscând efectele privării de libertate asupra recidivismului, opinia publică va putea susține prin reacțiile ei aplicarea principiului evitării privării de libertate. Într-un document recent coordonat de Ministerului Justiției¹⁹ au fost analizate cauzele recidivei în România. Cercetătorii care au analizat datele au concluzionat că cei mai importanți predictorii ai recidivei penale în România sunt: proveniența din familii disfuncționale, săvârșirea de fapte penale în perioada copilăriei, abandonarea școlii și consumul de substanțe interzise sau alcool. Au fost de asemenea prezentate recomandările internaționale ale UNODC, propunându-se măsuri alternative la detenție, respectiv la măsura preventivă a arestului. Transpunerea recomandărilor în acte normative și implementarea bunelor practici internaționale sunt procese de durată ce necesită adaptări legislative. Oricum, faptul că există cercetări atât naționale cât și internaționale cu privire la populația penitenciară și legătura dintre încarcerare și recidivă este un progres important pentru dezideratul de a aborda politici sociale bazate pe dovezi.

¹⁹ A. BÎRSAN, G. GROZA, I. P. CURT, R. JURCHIȘ, S. SUCIU *et.al.*, *Studiu integrat privind cauzele recidivei, realizat în cadrul proiectului „a safe and educated community undertaking responsible engagement - secure” (o comunitate sigură, educată și implicată în mod responsabil)*, finanțat prin programul „justiție”, Mecanismul Financiar Norvegian 2014-2021, contract de finanțare nr. 7/1583/28.04.2021, ed. Istros a muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2024, online: <https://Anp.Gov.Ro/Norwaygrants/Wp-Content/Uploads/Sites/51/2024/01/20240103-Studiu-Integrat-Recidiva.Pdf>, p. 15.

Bibliografie

- BALES W.D, A.R. PIQUERO, *Assessing the impact of imprisonment on recidivism*, Journal of Experimental Criminology, Nr. 8, 2012, p. 71-101. online: <https://doi.org/10.1007/s11292-011-9139-3>.
- BÎRSAN A. , G. GROZA, I. P. CURT, R. JURCHIȘ, S. SUCIU *et.al.*, *Studiu integrat privind cauzele recidivei*, Realizat în cadrul proiectul „A safe and educated community undertaking responsible engagement - secure” (O comunitate sigură, educată și implicată în mod responsabil), finanțat prin Programul „Justiție”, Mecanismul Financiar Norvegian 2014-2021, Contract de finanțare nr. 7/1583/28.04.2021, ed. Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2024, online: <https://anp.gov.ro/norwaygrants/wp-content/uploads/sites/51/2024/01/20240103-Studiu-integrat-recidiva.pdf>.
- BROOKER C. , J. MONTEIRO, *Prisons and probation: a Council of Europe White Paper regarding persons with mental health disorders*, Council for Penological Cooperation, Council of Europe, 2022, p. 19. online: <https://rm.coe.int/pc-cp-2021-8-rev-6-white-paper-regarding-persons-with-mental-health-di/1680a69439>
- COOK A., S.H. HAYNES, *Imprisonment pains, reentry strains, and perceived likelihood of reoffending*, Criminal Justice Studies, Nr. 34(1), 2021, p.16-32, online: <https://doi.org/10.1080/1478601X.2020.1771332>.
- CULLEN, C. L. JONSON C. L., D.S. NAGIN, *Prisons Do Not Reduce Recidivism The High Cost of Ignoring Science*, The Prison Journal, Nr. 91(3_suppl), 2011, p. 48S-65S, online: <https://doi.org/10.1177/0032885511415224>.
- DIRK V.Z.S., *Incorporating the Nelson Mandela Rules into National Prison Legislation: A Model Prison Act and Related Commentary*, Criminal Justice Handbook Series, UNODC, Viena, 2022. online: <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/21->

[08355 Incorporating the Nelson Mandela Rules into National Prison Legislation.pdf.](#)

LOEFFLER C.E., D.S. NAGIN, D.S., *The impact of incarceration on recidivism*, Annual review of criminology, Nr. 5(1), 2022, p.133-152. online: <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-030920-112506>

ONU, United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures (The Tokyo Rules): resolution / adopted by the General Assembly, A/RES/45/110, online: <https://digitallibrary.un.org/record/105347?v=pdf>,

PETRICH D.M. , T.C. PRATT, C.L. JONSON, F.T. Cullen, *Custodial sanctions and reoffending: A meta-analytic review*, Crime and justice, Nr. 50(1), 2021, p.353-424. online: <https://doi.org/10.1086/715100>

UNODC, *Handbook of basic principles and promising practices on alternatives to imprisonment, criminal justice handbook series*, pub.nr. E.07.XI.2, Austria, 2007, online: <https://icclr.org/wp-content/uploads/2019/05/Handbook of Basic Principles and Promising Practices on Alternatives to Imprisonment.pdf>.

UNODC, *The Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*, , Viena, 2018, online: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/18-02303_ebook.pdf.